נתיבות עולם, נתיב הכעס

בספר משלי (י"ד) ארך אפים רב תבונה וקצר רוח מרים אולת. שלמה המלך רצה לומר כי האדם שהוא קשה לכעוס הוא רב תבונה, וזה כמו שאמר שלמה בספר קהלת (ז') וכעס בחיק כסילים ינוח. וזה מפני כי הכעס הוא התפעלות האדם וכל התפעלות הוא לגשם שהוא מתפעל, ולפיכך אמר וכעס בחיק כסילים ינוח שהכסיל הוא רחוק מן השכלי, אבל מי שהוא בעל ארך אפים והוא קשה לכעוס דבר זה מורה על שהוא רב תבונות מפני שהוא שכלי אין בו התפעלות לכך הוא קשה לכעוס. ואמר וקצר רוח מרים אולת פי' כי מי שהוא קצר רוח דבר זה הוא שהפריש ממנו אולת כמו מרים זהב, כי אף שהוא חכם מ"מ כאשר הוא ממהר לכעוס זהו הפרשת אולת. ובמקום אחר (משלי ט"ז) אמר טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר, קרא מי שהוא ארך אפים גבור מפני שעומד כגבור ואינו מקבל התפעלות, ומי שמושל וכובש ברוחו שלא יצא הוא יותר גדול מלוכד עיר שכובש את העיר כי העיר הוא דבר גשמי, אבל זה שכובש רוחו הוא דבר בלתי גשמי לכך הוא יותר, והמדה הזאת שהוא ארך אפים הוא ממדת הש"י שנקרא ארך אפים:

בובפרק קמא דעירובין (י"ג, ב') מפני מה זכו בית הילל לקבוע הלכה כמותן מפני שנוחין הן ועלובין הן ושונין דבריהם ודברי בית שמאי ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהם כאותה ששנינו מי שהיה ראשו ורובו בסוכה ושלחנו בתוך הבית בית שמאי פוסלין ובית הילל מכשירין, אמרו בית הילל לבית שמאי לא כך היה מעשה שהלכו זקני בית שמאי וזקני בית הילל לבקר את רבי יוחנן בן החורני וכו'. מזה תבין ותדע המדה הזאת מי שהוא בעל הנחה, כי אשר הוא בעל הנחה אינו יוצא מן היושר כלל ונשאר על השווי, הפך מי שאינו בעל הנחה שמפני כך יוצא מן השווי. ומפני כך אמרו שזכו ב"ה לקבוע הלכה כמותן, מפני שהיו בעלי הנחה שלא היו כבית שמאי שהיו קפדנין, וידוע כי הקפדן מפני גודל כעסו יוצא מן השווי לגמרי, וההלכה הוא הדרך שאינו יוצא לימין ולשמאל כלל רק הולך בשווי אינו סר לימין ולשמאל, ולכך נקרא הלכה כי ההולך הוא הולך ביושר אינו נוטה מן הדרך הישר והשוה כלל לא לימין ולא לשמאל, וזהו מדת ב"ה שהיה להם מדה זאת בכל הנהגתם שלא היו יוצאים מן השווי שהיו נוחים. ואל תאמר כי ב"ש לא היו חכמים, כי אדרבא היו חכמים גדולים וחריפים היו, רק לענין הלכה שהוא הדרך הישר הוא לב"ה מפני שהיו בעלי הנחה מבלי שיצאו מן הסדר. וכן במה שהיו עלובין שונים דבריהם ודברי חבריהם, וכל זה ענייני הנחה לגמרי, כי שאר בני אדם כאשר יאמר לו דבר ממהר לכעוס ועולב מי שהעליב אותו, ואילו אצל ב"ה היו בעלי הנחה ולא היו עולבין אף אם אחד העליב אותן. וכן מה שהיו שונין דבריהם ודברי ב"ש ולא עוד אלא שהיו מקדימין דברי ב"ש לדבריהם, כל ענין זה שהיו מסודרין במעשיהן ואינם מכת המתגברים על חבריהם והם מכת המנצחים, ואף כי לפי ענין הפלפול הוא טוב מ"מ הוא יוצא מן הסדר, ולענין ההלכה צריך שלא יצא מן הסדר והשווי כלל. וכל הדברים האלו שזכר הכל שהיו מסודרים ולא היו יוצאים מן הסדר, אבל ב"ש לא היה הלכה כמותן מ"מ דברי ב"ש הם ג"כ דברי אלקים חיים כדאיתא שם. והדבר הזה שהיו קפדנין היה מפני מדתו של ב"ש ג"כ שהיה להם מדת החכמה, כדאמרינן אם ראית ת"ח נוקם ונוטר איבה כנחש חגרהו על מתניך והדבר הזה בארנו במקומו, אבל לענין הלכה ראוי כבית הילל שבית הילל היו מסודרין במעשיהם אינם יוצאים מן השווי ולפיכך ראוי הוא אל ההלכה:

גובפרק ערבי פסחים (פסחים קי"ג, ב') ג' הקב"ה אוהבן מי שאינו כועס ומי שאינו עומד על מדותיו ומי שאינו משתכר ע"כ. רמזו בזה דברים מופלגים בחכמה מאוד, כי מי שיש בו אלו ג' ראוי אל האהבה, כי באלו המדות מתדמה אל בורא הכל והדומה יאהב את הדומה. ותדע כי הש"י אינו גשם ואין לו מדות הגשם כי הוא ית' אינו מתפעל כמו הגשם שהוא מתפעל, או שהוא כח

בגשם שהוא ג"כ מתפעל. וכך אין אל הש"י גדר, כי הגדר הוא מורכב מסייג והבדל וכל דבר שהוא מורכב הוא בעל גשם לכך כל אלו הם מדות הגשם. ולפיכך אמר מי שאינו כועס הרי אינו מתפעל כמו הגשם וכמו שהתבאר למעלה כי מי שהוא ארך אפים הוא שיש לו שכל נבדל לגמרי, ולכך מי שאינו כועס נבדל מן הגשמי ובזה יש לו דמיון אל הש"י שאינו כח בגשם. והמשתכר הוא בעל גשם בעצמו, כי אשר הוא משתכר כבר סר ממנו השכל והוא גשמי, וכבר בארנו זה במקומות הרבה מאוד ובנתיב התפלה נתבאר ענין זה, כי השכור הוא גשמי לגמרי ולכך אסרה תורה שתויי יין שלא יכנס למקום הקדוש הנבדל ולא יהיה מורה בתורה השכלית. ומי שאינו מעמיד על מדותיו, הנה לאדם זה אין לו גדר כי הדבר שיש לו גדר אינו יוצא מגדרו כלל, ולכך אינו יוצא ממדתו רק עומד בגדרו, אבל מי שאינו עומד על מדותיו אין לו גדר והוא פשוט בלתי גשמי ובזה יש לו דמיון אל הש"י שאין לו גדר, ולכך הש"י אוהב מי שאין לו מאלו ג' דברים כי הדומה יאהב את הדומה אליו, וכאשר יש בו אלו ג' יש כאן דמיון במה אליו שהוא ית' נבדל מן הגשמי וזהו אמיתת עצמו ית'. וכל אלו ג' דברים כל אחד יותר הרחקה מן הגשמיות, כי השכור הוא גשמי לגמרי, וכאשר אינו כועס שאינו מתפעל אינו כמו דבר שהוא כח בגשם שהדבר שהוא כח בגשם מתפעל בהתפעלות הגשם, ומי שעומד על מדותיו יש לו ענין גשמי במה שיש לו גדר והגדר הוא ענין גבול אשר שייך לגשם, ואלו דברים דברי חכמה מאוד. והתבאר לך כי בעל הנחה ואינו בעל כעס, נמשך אחר הש"י ולכך השם ית' אוהב אותו:

דובפרק חלק (סנהדרין צ"ב, א') אמר ר"א כל פרנס המנהיג את הצבור בנחת זוכה ומנהיגם לעוה"ב שנאמר כי מרחמם ינהגם ועל מבועי מים ינהלם ע"כ. וביאור זה כי יותר מכל ראוי ההנחה לפרנס המנהיג הצבור, כי כל פרנס המנהיג העם שיהיה מנוחה לעם אשר הוא מנהיג והפרנס המנהיג את הצבור בנחת, וידוע כי עוה"ז אינו עולם המנוחה, וכאשר מנהיג את הצבור ומנהיג אותם בעוה"ז מעין עוה"ב שעל מי מנוחה מנהל אותם זוכה להנהיג אותם בעוה"ב גם כן שעוה"ב הוא כולו מנוחה, כי עתה בעוה"ז אי אפשר להיות כולו מנוחה ולכך זוכה להנהיג אותם לעתיד, שאז תהיה המנוחה שלימה השקט ובטח ותהיה הנהגה של מנוחה מכל צד: